

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти
Управління освіти і науки Кам'янець-Подільської міської ради

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ЗБІРНИК
матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції

Кам'янець-Подільський
2023

УДК 373.2+373.3](082)
ББК 74.100+74.221я431
А-43

Рецензенти:

Миронова С. П., доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи
Лабунець В. М., доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету
Бахмат Н. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти

Відповідальний секретар:

Каньоса Н. Г., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти

Редакційна колегія:

Бабюк Т. Й., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти

Каньоса Н. Г., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти

Пукас І. Л., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик дошкільної освіти

А-43 Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти : збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції // Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти ; [відпов. секр. Н. Г. Каньоса]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023. 341 с.

ISBN 978-617-8105-13-6

У збірнику вміщено матеріали, які стали результатом науково-дослідницької та пошукової діяльності науковців, викладачів закладів вищої освіти, здобувачів вищої освіти, аспірантів, докторантів, вихователів закладів дошкільної освіти, учителів закладів загальної середньої освіти, спеціалізованих закладів освіти. Автори статей досліджують проблеми психолого-педагогічного супроводу освітньої діяльності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану; реалізації принципу наступності дошкільної та початкової освіти в практиці роботи закладів освіти; дидактико-методичного аспекту впровадження компетентнісного підходу в дошкільній та початковій освіті; наступності між дошкільною і початковою освітою в умовах інклюзії; професійної підготовки фахівців дошкільної та початкової освіти.

Збірник наукових праць адресовано науковцям, фахівцям у галузі професійної освіти, педагогам-практикам, здобувачам вищої освіти, усім, хто цікавиться сучасним станом розвитку педагогічної науки.

ISBN 978-617-8105-13-6

Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
Протокол № 5 від 27.04.2023 р.

УДК 373.2+373.3](082)
ББК 74.100+74.221я431

© Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023
© Автори статей, 2023

<i>Ольга Рейпольська</i> Професійна підготовка фахівців дошкільної галузі як умова якісної дошкільної освіти	260
<i>Евеліна Рибак, Галина Ватаманюк</i> Сутнісна характеристика лідерства у дошкільному віці	265
<i>Марія Савченкова</i> Особливості формування критичного мислення дітей старшого дошкільного віку	270
<i>Тетяна Слободецька</i> Проблеми наступності дошкільної і початкової шкільної освіти та шляхи їх вирішення	275
<i>Анастасія Сосніцька</i> Психологічний супровід становлення особистості дитини дошкільного віку	279
<i>Валентина Стерневська</i> Форми, принципи та напрями реалізації принципу наступності дошкільної та початкової освіти в умовах сьогодення	283
<i>Олена Столяр</i> Аспекти наступності дошкільної та початкової освіти	287
<i>В.С. Стратан</i> Розвиток допоміжних послуг ефективної реалізації інклюзивної освіти у Республіці Молдова	291
<i>Марія Сурм'як</i> Характеристика продуктивних видів діяльності дітей старшого дошкільного віку	294
<i>Олександр Урсуляк</i> Виклики часу або як музикувати з дітьми з особливими освітніми потребами	299
<i>Ірина Усач</i> Особливості введення дитини раннього віку у світ краси, мистецтва та образотворення	304
<i>Анастасія Федорова</i> Підготовка майбутніх вихователів до розвитку морально-патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами музичного мистецтва	307
<i>Світлана Філіппова</i> Принципи наступності та перспективності в роботі здо та початкової школи	312
<i>Вікторія Фроімчук</i> Інноваційні педагогічні методики формування соціальної спрямованості в сучасній дошкільній освіті	319

2. Ватаманюк Г.П. Формування інструментальної складової спілкування старших дошкільників процесі музично-ігрової діяльності: монографія. Київ. Центр учбової літератури, 2021. 360 с.

3. Гавриш Н., Безсонова О., Безрукова О., Воронов В. Парціальна програма «Лідер живе в кожному» для дітей дошкільного віку /За наук. ред. Н. Гавриш Київ : 124 с.

4. Гавриш Н. Лідерство – риса активних, або як і навіщо плекати лідерів змалку Дошкільне виховання. 2017. № 3. С. 2-6.

5. Іванова В. В. Проблема лідерства в дитячому колективі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 32. С. 78-81.

6. Сергєєва Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. /за наук. ред. Л. М. Сергєєвої. Івано-Франківськ. Лілея-НВ. 2015. 296 с.

УДК 373.2 + 373.3

*Марія Савченкова,
викладач-стажист кафедри дошкільної педагогіки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
(Одеса, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті аналізується проблема формування критичного мислення дітей дошкільного віку. Мислення кожної дитини (людини) розвивається і формується в процесі власної активності та пізнавальної діяльності. Воно завжди залежить від загального рівня пізнання, психічних особливостей та суспільства в якому виховується дитина. Мислення характеризується індивідуальними особливостями та підпорядковується психологічним закономірностям.

У статті дається огляд поняття критичного мислення, його значення в сучасному світі та методики розвитку у дітей. Критичне мислення можна розвивати за допомогою різноманітних підходів, включаючи навчання, вирішення проблем та міркування. У сучасному швидкоплинному і постійно мінливому світі навички критичного мислення набувають все більшого значення. Це навички, необхідні для успіху в багатьох сферах, включаючи академічні досягнення, вирішення проблем, прийняття рішень та спілкування.

Розвиток навичок критичного мислення у дітей дошкільного віку має важливе значення для їх успіху в академічних, особистісних та професійних умовах. Розвиваючи навички критичного мислення в ранньому віці, діти створюють міцну основу для майбутнього навчання та зростання.

Ключові слова: критичне мислення, освітній процес, всебічний розвиток, дошкільна освіта, повсякденне мислення, структура занять, методики розвитку критичного мислення.

В Україні спостерігається тенденція популяризації критичного мислення в державних закладах дошкільної освіти. Про це свідчить зростаючий масив наукової літератури в цій галузі досліджень і підвищений інтерес до реформ освіти, спрямованих на персоналізоване навчання. Такий підхід зараз приймається для всіх поточних завдань освітнього процесу.

Розвиток критичного мислення є широко дослідженою темою, їй присвячені численні зарубіжні та вітчизняні праці. Актуальність даної теми визнана як в Україні, так і в інших країнах, незалежно від рівня їх розвитку. Деякі відомі зарубіжні дослідники і практики в цій галузі: Д. Клустер [3], Р. Пауль [4]. Тим часом серед українських дослідників і практиків є К. Баханов [1], Н. Харченко [2], С. Терно [5], О. Марченко [8] та інші.

Підхід Д. Клустера зосереджений на перевірці відомих тверджень, оцінці їх, розробці, застосуванні та формуванні власної думки. Д. Клустер підкреслює важливість незалежності в критичному мисленні, незважаючи на цінність вивчення громадської думки. Хоча існуюча інформація може служити відправною точкою, сама по собі вона не є достатньою. Критичне мислення передбачає постановку запитань і вироблення переконливих аргументів. Однак навіть якщо мислитель приходять до власних висновків, він все одно повинен бути примирений з громадською думкою [3].

Р. Пауль, теоретик критичного мислення, підкреслює значення критичного мислення в особистісному зростанні і розглядає його як основу для самовдосконалення. Він підкреслює необхідність індивідуальної дисципліни для досягнення самовдосконалення. Громадська думка також відіграє важливу роль у розвитку критичного мислення. Його підхід до критичного мислення базується на досконалій думці, елементах думки та царині думок, які є основоположними для підходів критичного мислення в американських навчальних закладах [4].

К. Баханов, український дослідник, вважає, що розвиток критичного мислення передбачає допомогу дітям у набутті різних здібностей. До таких здібностей відносяться: 1) здатність відтворювати сутнісне знання в тій же формі, в якій воно було пояснено і почуто; 2) вміння висловлювати ідеї своїми словами або іншим способом; 3) вміння розпізнавати можливість застосування певної ідеї до іншої ситуації; 4) здатність виявляти причини, наслідки та інші елементи комплексних дій шляхом аналізу; 5) можливість об'єднати кілька ідей в нову або перенести ідею з одного контексту в інший за допомогою синтезу; 6) вміння робити висновки про адекватність певної ідеї або джерел при поясненні того чи іншого явища за допомогою оцінки [1, с. 7].

С. Терно підкреслює важливість розвитку комунікативних навичок у дітей дошкільного віку, оскільки це допомагає їм висловлювати свої ідеї,

думки та брати участь у змістовних дискусіях з іншими. Науковець виступає за підхід до дошкільної освіти, який сприяє розвитку навичок критичного мислення як основи майбутнього навчання та успіху [5].

О. Марченко зазначає, що формування критичного мислення має свої особливості, оскільки це складний багаторівневий процес, який потребує особливого підходу. Дослідник підкреслює важливість розвитку мислення дитини не тільки з точки зору засвоєння знань, а й з точки зору формування пізнавальної діяльності в цілому. Критичне мислення є не тільки інтелектуальним, а й моральним якістю, оскільки передбачає вміння складати самостійні судження і брати за них відповідальність. Тому формування критичного мислення має бути спрямоване не тільки на розвиток пізнавальних процесів, а й на розвиток особистості дитини в цілому [6].

Щоб узагальнити особливості критичного мислення у дітей дошкільного віку, порівнюємо характеристики повсякденного (традиційного) мислення, яке зазвичай використовується в освіті та критичного мислення, який потребує довготривалого педагогічного впливу (табл. 1).

Таблиця 1.

Порівняння повсякденного та критичного мислення [2]

Повсякденне мислення	Критичне мислення
Повна впевненість в інформації, представлена в освітніх матеріалах, і віра в те, що є тільки одна правильна відповідь	Допускає різні інтерпретації та використання реальних прикладів для пояснення понять
Спирається на об'єднання понять і використання усталених класифікацій	Розуміння основних компонентів, принципів і механізмів, які відображають поняття або явище
Висловлення припущень без достатніх на це підстав	Побудова гіпотез на основі проблем та вивчення можливих рішень
Випадковість в групуванні фактів	Розділяє факти на групи, які відповідають цілям або потребам
Неаргументовані відповіді	Вираження відповідей на основі фактів
Спонтанне формулювання висновків	Формулювання висновків на основі попереднього критичного аналізу фактів

Таблиця показує, що навички критичного мислення у дітей розвиваються через вивчення вихідних матеріалів, що призводить до розуміння причинно-наслідкових зв'язків, компонентів і структур. Це, в свою чергу, дає можливість формування виважених, розмірених висновків і відповідей на запити.

Для активізації формування компонентів критичного мислення вкрай важливо використовувати ряд педагогічних методик, які були випробувані педагогами та психологами, що працюють з дітьми дошкільного віку. Ці методики включені в структуру занять і мають три компоненти: актуалізація, побудова знань та консолідація [3].

Кожне заняття розпочинається з актуалізації теми. Педагог встановлює значимість предмета, виявивши набір проблем, які потенційно вирішуються. Це досягається шляхом формування переліку життєвих ситуацій і визначення

основних понять за допомогою створення «семантичної карти». Крім того, педагог проводить опитування серед дітей, щоб зрозуміти їх початкове сприйняття теми. Відповіді можуть бути записані в таблицю, щоб служити орієнтиром для майбутніх обговорень. Ці підготовчі етапи допомагають у встановленні заняття та залученні дітей до процесу навчання.

Після розгляду важливості теми та висновків дітей, педагог переходить до викладання предмету – побудова знань. На цьому етапі вкрай важливо використовувати наочні посібники, такі як «Карти персонажів» або «Карти елементів», представлені у вигляді інфографіки. Такий підхід дозволяє дітям краще зрозуміти послідовність, взаємозалежність та вплив кожного компонента та результату.

Консолідація – кінцевий етап заняття, під час якого відбувається закріплення отриманих знань та висування своїх висновків. Педагог повинен наголосити на змінах у сприйнятті дітьми інформації до і після заняття. Також важливо виділити цінності, пов'язані з темою, визначивши ключові і істотні елементи [6].

Для вивчення будь-якого теми використовуються різні методики навчання на певних етапах проведення заняття, підібрані виходячи з бажаних результатів педагога. Ці методики створені педагогами та психологами, які працюють з дітьми дошкільного віку, але потребують коригування та адаптації до освітніх процесів в Україні. У таблиці 2 представлені ці методики.

Таблиця 2

Використовуються різні методики навчання на певних етапах проведення заняття [7]

Ціль заняття	Методики
Розвиток здатності до вирішення проблем	Карти персонажів (карта взаємних зв'язків), Семантична карта,
Розвиток соціальної взаємодії	Обміркуйте – Об'єднайтесь у пари – Обміняйтеся думками, Методика шести капелюхів, Мозковий штурм
Розвиток логіки та послідовності	Лінія цінностей, Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися

Докладніше розглянемо кожен з цих методик, а також наведемо приклади їх успішного впровадження в розвиток критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку.

Карти персонажів, також відомі як карта взаємних зв'язків – це наочні посібники, які зображують зв'язки між різними ідеями або поняттями в схематичній формі. Вони можуть допомогти дітям краще зрозуміти послідовність або взаємозалежність понять.

Семантична карта – це інструмент, який використовується для створення асоціацій між ключовими поняттями, що використовуються під час заняття. Створюється педагогом і представляється дітям у вигляді переліку понять, розташованих в певному порядку. По кожному поняттю проводиться опитування серед дітей, щоб визначити їх розуміння поняття і різні їх точки зору на його тлумачення. Це допомагає в уточненні і конкретизації кожного поняття на карті.

Обміркуйте – Об'єднайтесь у пари – Обміняйтесь думками передбачає об'єднання дітей для отримання власних відповідей на запитання педагога. Вони можуть обговорити і поділитися своєю думкою зі своїм партнером і прийти до взаєморозуміння. По одній дитині з кожної групи представляють думку свого колективу. Завдяки цьому процесу діти розуміють, що кожна група може мати різні точки зору або думки щодо певного явища.

Методика шести капелюхів – це спосіб зрозуміти, що проблема може мати кілька рішень, і кожну ідею чи ситуацію можна розглядати з різних точок зору. У цій методиці використовують шість капелюхів різних кольорів: білий, червоний, чорний, жовтий, зелений і синій. Діти, одягнені в білий капелюх, можуть працювати тільки з наявними фактами, в той час як ті, хто одягнув червоний капелюх, повинні висловити свої емоції і почуття з приводу поданого матеріалу. Діти, одягнені в чорні капелюхи, мають вирішальне значення, і їх роль полягає в тому, щоб не погоджуватися з твердженнями як білих, так і червоних капелюхів, показуючи ризики зробити необдумані або необґрунтовані висновки. Діти, одягнені в жовті капелюхи, повинні створити позитивну атмосферу і гумор після роботи чорних капелюхів. Діти в зелених капелюхах унікальні і повинні пропонувати нові ідеї, які ще не були озвучені іншими учасниками, одягненими в інші головні убори. Нарешті, діти, одягнені в сині капелюхи, виступають в ролі менеджерів і визначають послідовність розмов і учасників різних процесів. Щоб уникнути нав'язування дітьми норм суспільної поведінки, важливо регулярно змінювати колір капелюха і дозволяти кожній дитині проявити себе в різних напрямках.

Мозковий штурм – це методика групового обговорення, яка заохочує всіх дітей до участі та обміну своїми ідеями. Однак це може мати недоліки, коли деякі діти домінують у дискусії, тоді як інші залишаються пасивними. Для вирішення цього питання мозковий штурм можна поєднати з іншими методиками, які забезпечують структуру та гарантують, що кожна дитина має можливість більш організовано висловлювати свої думки та припущення щодо теми.

Методика лінії цінностей передбачає прийняття певної позиції з питання або проблеми з підкріпленням аргументів, обговорюваних на занятті.

Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися – методика використовується для підведення підсумків занять, дозволяючи дітям подумати про свої попередні знання, нещодавно отримані знання та котрі вони хотіли б досліджувати далі.

Слід зазначити, що доцільність використання кожної методики залежить від теми і його гнучкості, які мають вирішальне значення для творчого поєднання методик або розробки більш ефективних на основі вже існуючих. Методики можуть застосовуватися повністю або частково, систематично або спонтанно, в залежності від конкретних обставин. Результатом їх реалізації є розвиток у дітей логічного мислення, злагодженості, соціальних навичок спільного вирішення проблем, комунікативних навичок та здібностей до вирішення проблем, які є

важливими складовими критичного мислення.

Список використаних джерел:

1. Баханов К.О. Технологія розвитку критичного мислення як психологопедагогічне явище. Історія та правознавство : наук.-метод. журнал. Харків. 2008. № 33. С. 4-9.

2. Харченко Н. Розвиток критичного мислення. Інноваційні форми роботи для дітей і дорослих. Київ : Шкільний світ. 2018. 120 с.

3. Cluster, D. (2001). What is the critical thinking? Change : Intercultural. Journal about thinking development through reading and the letter, 4, 36–40.

4. Paul, R. & Elder. L. A Critical Thinker's Guide to Educational Fads, Foundation for Critical Thinking, Dillon Beach, CA, 2007.

5. Терно С.О. Теорія розвитку критичного мислення. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011, 105 с.

6. Марченко О.Г. Формування критичного мислення школярів. Харків : «Основа»: «Тріада +», 2007. 160 с.

7. Руденко О.В. Цікаві завдання для розвитку мислення дітей : для різних вікових груп. 2010. № 8. С. 10–12.

УДК 373.2+373.3

Тетяна Слободецька,

Вихователь,

Кам'янець-Подільський заклад дошкільної освіти №22 «Дивограй»

(Кам'янець-Подільський, Україна)

ПРОБЛЕМИ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В статті розглянуто поняття наступності як один із принципів неперервної освіти. Проблеми та шляхи вирішення взаємозв'язку навчальних завдань між дошкільним закладом та школою.

Ключові слова: дошкільна освіта, наступність, початкова освіта, неперервність, системний.

Становлення України як демократичної держави, входження її в єдиний європейський простір зумовлюють прогресивні зміни у стратегії розвитку національної системи дошкільної освіти.

Дошкільна освіта є самостійною системою, обов'язковою складовою освіти в Україні, яка гармонійно поєднує сімейне та суспільне виховання. Найпершим суспільним середовищем для дитини стає дошкільний навчальний заклад, метою якого є забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини, її фізичного і психічного здоров'я, виховання ціннісного ставлення до природного й соціального довкілля, до самої себе, формування